

KRITIK PÅ BIBLIOTEK

KRITIKREDAKTIONEN DEC 2023

En utvärdering av projektet *Redaktionell praktik och litteraturkritik på bibliotek i Varberg.*

av Magnus William-Olsson

**KRITIK-
LABBET**

Våren 2022 inleddes projektet i Varberg. Finansierat av Region Halland.

Läs om bakgrunden till projektet i Varberg från då vi startade [HÄR](#) och en mer djupgående reflektion kring projektet, publicerad ett år senare, [HÄR](#). Läs också en av redaktionsmedlemmarnas, Lillemor Åkermans, artikel (s. 140) [HÄR](#).

Den redaktionen av bibliotekarier som då upprättades på Varbergs Stadsbibliotek fortsatte sitt arbete med att publicera redaktionellt grundad litteraturkritik fram till årsskiftet 2023/24. Läs redaktionen avslutningsartikel [HÄR](#).

Projektet har rönt stort intresse bland bibliotekarier men också bland kulturbyråkrater inom stat, region och kommun, samt förlag och kritiker. Kritikklubbet har fått många förfrågningar från alla dessa håll angående en utveckling av projektet. Se några artiklar [HÄR](#) och [HÄR](#).

Till grund för denna utvärdering ligger en enkät som sänts deltagande bibliotekarier, en annan med frågor till ansvariga chefer på biblioteket och slutligen en som sänts till de ansvariga på Region Halland.

”KRITIK”, PROJEKTETS ÄMNE

”Kritik” är ett begrepp som används i många olika sammanhang och som präglar envars liv. Vi talar om den när vi talar om vikten av ”kritiskt tänkande”. Vi använder ordet när vi ”kritiserar” någon eller något för ett eller annat, i politiken, på jobbet, i vardagslivet eller i den offentliga debatten. Vi utövar ”självkritik” i avsikt att bli bättre på att handla rätt mot andra, skriva rapporter, hålla ordning på kalendern, studera, träna eller sminka oss. I vetenskap och filosofi är det vi kallar kritik ett fundament alltsedan antiken, även om det som filosofiskt begrepp får genomslag långt senare, för att från och med Immanuel Kants tre ”kritiker” bli lika använt bland tänkare som vatten och rengöringsmedel är bland städare. Och så talar vi förstås om kritik som journalistisk och litterär genre, om ”konst- och kulturkritik” sådan som inte sällan kommer till uttryck i ”recensioner” och det som med ett användbart ord kallas ”dagskritik”

Man kunde tro att alla dessa vitt skilda användningar av ordet betecknar helt olika saker. Men så är inte fallet. Skälet till att det är så vanligt förkommande är att kritik som konst- och kunskapsform är helt grundläggande i den moderna tillvaron, såväl i det gemensamma som i den enskildes liv. Alltsedan 1700-talet, åtminstone, är det genom att utöva kritik som vi i alla dessa olika sammanhang hoppas kunna förändra, utveckla och förbättra. Kritisk debatt i parlament och offentlighet är en självklar grund för demokrati. Kritiska förhållningssätt till hävdanden, källor och argument är grunden för allas möjlighet att orientera sig i informationsutbudet. Det är genom att kritiskt ventilera och ifrågasätta teorier

och resultat som vetenskaperna fortskrider. Och det är också genom att lyssna, titta och läsa kritiskt som violinisten eller författaren kan förfinas och förbättra sitt uttryck, som skådespelaren når fram till en gestaltning eller konstnären till ett koncept. Genom att öva oss i konsten att pröva oss själva och andra kritiskt, genom att låta oss prövas, sätter vi jämt och ständigt vår lit till kritiken.

Kritiken är helt enkelt sedan lång tid så integrerad i våra sätt att leva, förstå, handla och vara att vi sällan tänker på den som sådan, vi tar den för given som en naturlig del av tillvaron.

KONST- OCH KULTURKRITIK

Men kritiken har förstås en historia och i den spelar konst- och kulturkritiken en särskild roll. Offentligheten, enkelt förstådd som en av teknik (medier) och politik (tryck- och yttrandefrihet) främjad samhällelig kommunikation, där medborgare kritiskt utbyter uttryck *inför* andra, blir från och med 1700-talet allt viktigare i envars tillvaro. I denna utveckling har kritiken av konstverk en särskild tyngd, inte bara därför att just recensioner av olika slag utgör en stor del av de första tidningarnas innehåll, utan framförallt därför att konstverk är ojämförligt komplexa och mångtydiga föremål för inte bara estetiska utan också etiska, politiska och filosofiska omdömen. De kritiska förmågorna, från att tänka skarpt och logiskt till att känna djupt och reflexivt, blir därför aldrig så prövad och tränad som när den riktas mot konstverk. Att utöva och ta del av konst- och kulturkritik, i skolan, i arbetet och via medier, är därför kanske det allra viktigaste sättet på vilket den moderna medborgaren, hen som vi möter redan i Immanuel Kants och andra 1700-filosofers tänkande, förfinas och utvecklar sin kritiska förmåga och sin omdömeskraft.

Att kritikens ställning är attackerad i vår tid, tre decennier efter digitaliseringens och internets globala genomslag och accelererande förvandling av allas liv och samhällen är idag en allmänt omfattad insikt som diversifierats i otaliga artiklar, rapporter och böcker över hela världen. För Kritikklubbets bidrag till denna diskurs, läs (gratis) titlarna i [vår skriftserie](#).

KRITIKEN I LITTERATURENS EKOSYSTEM

Som framgår ovan är konst- och litteraturkritiken viktig för hur samhällen i stort utvecklar sina förmågor till att tänka och handla kritiskt. Det är med litteraturen/konsten till föremål som också politiker, forskare, filosofer, ja alla medborgare bäst övar sin kritiska sensibilitet. Litteraturkritiken har emellertid även en central betydelse i litteraturens särskilda ekosystem.

Förståelsen av litteraturen just som ett "ekosystem" har vunnit stark anklang inom forskning och kulturbyråkrati/politik under senare år. Modellen kan ses deskriptivt som ett system av inbördes beroenden och relationer. Exempelvis står litterär estetik, distribution och teknik i beroende till varandra. Författarens verk beror förstås, ekonomiskt och estetiskt, av redaktörer, kunniga bokhand-

lare och bibliotekarier, liksom av annan litteratur, kunskap och en läsandets kultur. Detta slags systematiska beroenden blixtbelystes under pandemin, när det blev viktigt att identifiera vilka personer och institutioner som behövde stödjas för konsternas överlevnad. Alla möjliga tidigare osynliga beroenden uppdagades av anslagsgivarna. Alla de tjänster och personer som konstnärer och konstverk osynligt beror av stod plötsligt blinkande i kulturbyråkratins sökarljus.

Men ekosystemet kan också förstås som en modell för hur litterära verk vinner, bevarar och förlorar värde, en modell som såväl problematiserar som kompletterar "marknaden", vilken vanligen – om också inte alltid – är den modell som ligger till grund för ekonomisk statistik och analys på litteraturens fält. Det faktum att en enda, men generativt viktig, person som råkar läsa en bortglömd bok, utifrån denna läsning skapar stora litterära värden för många blir till exempel begripligt i hägnet av begreppet "ekosystem". Det att en välskriven recension, klickad och läst av blott några hundra, kan få ett förlag och en författare att fortsätta, kan ge prisjuryer argument för ett pristagarval, kan vara ett avgörande underlag för en beviljad stipendievistelse, eller få en framtida forskare att intressera sig för ett bortglömt författarskap, är andra exempel på hur man i hägnet av begreppet ekosystem bättre förstår litterär värdebildning.

Låt mig lista bara några av skälen till varför litteraturkritiken har en så stor betydelse i litteraturens ekosystem:

- **Litteraturkritiken gör de verk vi INTE själva läst tänk- och talbara för oss.** Nästan alla litterära verk vi vardagligen förhåller oss till har vi inte, och kommer vi aldrig, själva att läsa. En storläsare förmår läsa ca 5000 böcker under ett helt liv (och det lär finnas ca trehundra miljoner att välja bland). Lyckligtvis kan hen tänka med och tala om långt fler än de 5000, eftersom andra läst noga, satt i sammanhang, samt offentligt beskrivit och värderat dem.
- **Litteraturkritiken svarar författaren, förlagen och läsarna** och skänker deras val och uttryck en offentlig genklang som bekräftar och ifrågasätter deras tankar, förståelse och värderingar.
- **Litteraturkritiken genererar värde och ifrågasättbara ordningar.** Vi lever i en litterär överflödsekonomi. Våra möjligheter att i varje enskilt ögonblick välja något annat att läsa, titta på eller lyssna till, som är minst lika värdefullt att lägga sin begränsade tid på, gör andra läsares kritiskt grundade värderingar allt viktigare. Vi översköljs av reklam, algoritmiskt genererade förslag och löst tyckande i sociala och andra medier. Men *fanbase* och aldrig så många *likes* kan aldrig ersätta en kritiskt grundad värdering. Med algoritmer och enskildas tyckande kan man inte argumentera, men en välgjord recension går det alltid att kritiskt invända emot.
- **Litteraturkritiken motverkar kommodifieringen av litteraturen.** Nya tekniker och affärsmodeller som streamingtjänster eller Konstgjord Intel ligens förstärker kommersialiseringen av litteraturen, boken som handelsvara och konsumtionsprodukt. Litteraturkritiken uppdagar alltid att det enskilda verket hör hemma i ett författarskap, i historien, traditionerna och i samhället. Kritiken har en plats i kommersen, men den bekräftar

alltid också det litterära verket som del av större sammanhang och som föremål för samtal och kunskapande.

- **Litteraturkritiken övar sina läsare i hur man kan tänka och läsa.** Mycket forskning visar att läsning är en viktig färdighet för alla som ska bli en del av samhället. Läsning är också central färdighet för vidare kognitiv och känslomässig utveckling. Men läsandet är därtill en tänkandets och kännandets konst och litteraturkritik hjälper oss att förfina och utveckla den konsten, vars verkningar sträcker sig långt utöver litteraturen som sådan.

VARFÖR KRITIK PÅ BIBLIOTEK?

Bibliotekets historiska uppgift är först och främst att värdera, välja, ordna, bevara, förmedla och främja litteratur. I ljuset av det är bibliotekarier redan i sin dagliga gärning litteraturkritiker och biblioteken kritiska institutioner. Men hur denna kritiska uppgift ska lösas och vilken roll biblioteken skall spela i litteraturens ekosystem står under ständig omförhandling. Det finns dock ramverk att förhålla sig till. I bibliotekslagens ändamålsparagraf står det att biblioteken ska ”verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning” samt ”främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt.” Lagen inskräpper också att ”Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla.”

Många bibliotek är i färd med att förskjuta verksamheten från att blott tillhandahålla böcker mot att förvandla biblioteket till ”kulturhus” präglade av aktiviteter och evenemang. Det syns mig som ett gott sätt att svara mot lagen i en tid av ändrade läsar- och konsumtionsbeteenden.

Projektet i Varberg utgick från tanken att redaktionell kompetens, sådan den utvecklats genom sekler inom publicistiken, ger biblioteken en ytterligare möjlighet att svara de behov som de enskilda medborgarna liksom det litterära ekosystemet har rätt att rikta mot biblioteken utifrån bibliotekslagens lydelse.

Idag har alltfler i allt högre utsträckning litteraturen vare sig i sina privata bokhyllor eller i hyllorna på sina bibliotek, utan i sina telefoner. Att locka dem till biblioteket genom att erbjuda aktiviteter och evenemang är ett bra sätt. Men för att bättre göra verksamheten ”tillgänglig för alla” krävs också att biblioteket – som lagen föreskriver – främjar litteraturens ställning, kunskapsförmedlingen och den fria åsiktsbildningen, där läsarna faktiskt befinner sig, nämligen online.

Den traditionellt distribuerade litteraturkritiken, och i synnerhet recension har fått det allt svårare att svara mot sin avgörande roll i det litterära ekosystemet. Teknik och kostnadsutveckling gör att allt flera litterära verk publiceras, samtidigt som antalet kritiskt grundade recensioner i traditionella medier minskar och ersätts av tyckande, främst i sociala medier och i form av algoritmiska urval. Utanför den tongivande litterära sammanhangen i storstäderna är det ytterst svårt för författare och deras verk att vinna ens en enda recension. Frånvaron av kritisk reception är ett gissel som alla litteraturansvariga inom kom-

mun, region och stat står handfallna inför. Ett problem som även förläggare och författare på de mest etablerade nationella förlagen ofta vittnar om. Litteraturen har helt enkelt i växande utsträckning blivit en privatsak, en form av konsumtion. Den bidrar därmed inte längre på samma sätt till kunskapsförmedling och åsiktsbildning i samhället. Det är en djupt destruktiv utveckling eftersom litteraturen, som del av konsten i stort, är den sfär vilken framför alla andra bär och ger uttryck för kunskapen om vad allt det kan innebära att vara människa.

Ett samhälle som inte offentlig diskuterar och fördjupar sig i den kunskapen gör sig inte bara urarva utan blottar sig för allahanda auktoritära utmaningar av demokratins grund. Grekiskans *demos* betyder som bekant "folk". Att pröva, diversifiera och ständigt undersöka det ordets faktiska innebörder är en förutsättning för att *demos* inte ska förvedas till blott ett föremål för *kratía*, det rena styret.

PROJEKTETS UTFORMNING

I "faktarutan" ovan finns länkar som mer i detalj beskriver projektets praktiska utformning. I brant förkortning förlöpte projektet som följer:

1. Magnus William-Olsson höll en föreläsning för personalen på Varbergs stadsbibliotek över kritiken som konst- och kunskapsform, dess historia och ställning i samtiden.
2. Ett antal bibliotekarier verksamma vid olika bibliotek i Varberg tillfrågades av ledningen om de vill delta i projektet.
3. Viktor Andersson och Magnus William-Olsson från Kritikklubben höll en heldag med kursdeltagarna. Den handlade om att förklara och introducera redaktionella principer. Rollerna som skribenter, redaktörer och (roterande) redaktionssekreterare etablerades. Grundläggande fenomen som "deadline", rubriksättning och förfärdigande av ingresser togs upp, liksom ordningen för redaktionsmöten, publiceringsrutiner och beslut. Vi talade förstås också mycket om kritikerns och redaktörens hantverk. Alla deltagare fick i uppgift att till nästan utbildningsdag skriva en egen, liksom att redigera en annans recension under handledning online av Magnus och Viktor.
4. Ett antal veckor senare genomfördes den andra utbildningsdagen då vi gick igenom genomförandet av uppgiften, diskuterade problem som uppstått och lösts. Alla texter fick av respektive redaktör en rubrik, ingress och bild och gjordes därmed färdigt för publicering på bloggen. Vi diskuterade redaktionella principer för urval av litteratur, liksom andra genrer än recensionen såsom exempelvis "krönikan" och podden.
5. Redaktionen satte sedan ingång sitt värv under handledning online av Kritikklubben. De redaktionella rutinerna, de gemensamma redaktionsmötena på *Teams* och publiceringen av en upplaga varje fredag, samt ordningen att varje text hade en redaktör som kritiserade och coachade, satte rubrik och skrev ingress samt sände texten, innan deadline, till redaktionssekreteraren som ombesörjde publiceringen. Envar kan följa skribenternas och

publikationens branta och fascinerande kvalitetsutveckling genom att scrolla bakåt på bloggen [HÄR](#)

LÄRDOMAR FRÅN ENKÄTERNA

På den övergripande frågan i enkäten ”*Vad har projektet givit dig – personligen och i ditt yrke?*” är svaren generellt mycket positiva, några exempel:

”Oj, det mest lärorika och roliga projekt jag varit del av i hela mitt yrkesliv! Jag tycker att jag skriver bättre nu än innan projektet, är en mer uppmärksam läsare”.

”Jag är väldigt tacksam att få ha varit med i projektet och det var roligt, lärorikt och kul”.

”Min litteraturkännedom har ökat då jag läser fler recensioner samt lyssnar på fler bokbloggar än innan men även mitt intresse för annan kultur har stigit markant. Min läsning har förändrats och blivit mer analytisk men trots det är den lika lustfylld som innan.”

”Det var en mycket givande arbetsuppgift att få vara kreativ och skriva. Dessutom lärde jag mig om hur ett redaktionsarbete går till.”

”En utveckling av min läsning. Jag läser även det som ger mer än bara avkoppling. Jag funderar mycket mer på vad olika böcker kan ge för upplevelse. Och läser mer recensioner än jag gjort tidigare och tycker om att reflektera kring varför kritikerna skriver som de gör.”

”Jag har utvecklat mitt tänkande kring att skriva kritiskt”

Många av deltagarna vittnar också om att deras intresse för att utveckla sitt eget skrivande har väckts av arbetet. Flera vill fortsätta att skriva kritik (och fastän projektet formellt är avslutat, har några fortsatt att driva bloggen enligt redaktionella principer), andra vittnar om att de vill börja på ”skrivarkurs”.

En hel del svårlösta problem uppdagades emellertid också. Nästan alla informanter nämner att deltagandet i projektet krävde mycket mera tid, främst till läsning men också till skrivande och redigering, än de hade utrymme för i sina tjänster. En stor del av arbetet kom därför att ske utanför tjänsten, ideellt. Också från ledningen noteras problemet:

”Tiden blev snabbt ett bekymmer. Det var svårt för redaktionen att hinna med sina ordinarie uppgifter och flera kände sig stressade. Vissa kollegor utanför redaktionen ansåg att kollegorna var frånvarande mer och att det påverkade det ordinarie arbete. Vi hade behövt tydligare ramar gällande tidsåtgång ex. hur många texter, hur många i redaktionen osv.”

Men om det också var ett otvetydigt problem, kunde flera deltagare överse med extraarbetet:

”Arbetet var ibland tidskrävande men eftersom det samtidigt gav så mycket arbetsglädje och inspiration så såg jag det inte som något problem.”

Ett annat problem flera redaktionsmedlemmar tar upp är oförståelse från organisation och kollegor. Det faktum att inte alla bibliotekarier i Varberg fick chansen att söka till projektet (några utvalda tillfrågades direkt av ledningen) verkar ha givit upphov till känslor av orättvisa och avundsjuka på arbetsplatserna. En informant skriver t.ex.:

”En annan sak som jag tror kollegorna störde sig på var att vi var väldigt seriösa och gick in med liv och lust och skrev långa texter om litteratur som ibland både var smal, svår och dystert. Lätt att det uppfattas som snobberi.”

Och en annan:

”Jag har fått kommentarer som ”jaha, är det den där kritikgruppen nu igen”. Kanske en viss avundsjuka har visat sig också.”

Trots att problemet pekas ut av flera, är alla överlag positiva till projektets betydelse för biblioteket i stort. Även ledningen svarar att projektet berikat biblioteks övriga verksamhet, men känslan är föga oväntat ännu starkare hos de deltagande redaktionsmedlemmarna. Några svar:

”Jag tror mycket på den här idén om litteraturkritik på bibliotek men då måste ledning och nämnd också se vinningen och betydelsen i det. Något man satsar på för en mindre grupp anställda, som man utbildar/fortbildar kontinuerligt. Vi har haft många läsare om man tittar på statistiken, många fler än jag trodde från början. Några lämnar muntlig feedback vad de tycker vi ska skriva mer om, eller att de läst böcker vi skrivit om osv.”

”Jag är övertygad om att det här sättet att arbeta och skriva ger nytt ljus på litteraturen.”

”Jag lärde mig mycket om hur man skall skriva och att våga ta ut svängarna mer och inte vara så ängslig. Med den lärdomen tror jag att vi skulle kunna förbättra litteraturförmedlingen och att biblioteket skulle kunna hitta nya vägar för att synas i olika media. Kanske det också kulle kunna leda till en förbättrad kommunikation med allmänheten.”

”Eftersom en stor del av biblioteket är digital idag, var det en möjlighet att visa våra läsoplevelser och få fram vad vi tyckte på ett personligare sätt, vilket gör boktipsandet mer intressant.”

”Det ökar vår kompetens. Vi fick igång ett samarbete, en laganda, som jag inte har varit med om tidigare. Det behövs på min arbetsplats. Jag fick mer mening med mitt arbete och det är ju viktigt.”

En annan viktig fråga gäller förstås hur medborgarna i Varbergs kommun, de biblioteket är till för, uppfattat och värderat projektet. Här ska sägas att vi redan i projektets begynnelse beslöt att lägga så mycket som möjligt av vår begränsade tid och kraft på deltagarnas kompetensutveckling. Vi valde t.ex. att jobba vidare på en redan befintlig och ganska primitiv blogg istället för att skapa en ny, vi

lade inte heller någon av vår tid på att försöka involvera kommunens eller regionens kommunikatörer i att distribuera redaktions publiceringar. De gånger vi på Kritikklubben prövade att sprida recensionerna i våra kanaler vann de förstås vår stora nationella och nordiska publik, främst bestående av branschfolk, men mycket mer kunde och borde kanske ha gjorts för att sprida recensionerna såväl i biblioteken (t.ex. genom väggtidningar eller skärmar med recensionerna) som genom kommunens och regionens alla hemsidor och kanaler. Vi borde helt enkelt ha utvecklat en plan för att med alla medel nå och kommunicera bättre med en lokal publik, eller "läsekrets" – för att använda det relevanta ordet ur publicistikens tradition.

Likväl vittnar informanterna om ett inte obetydligt intresse från Varbergborna. Ledningen skriver:

"Initialt såg vi ökat antal besökare på vår blogg och ett intresse från kollegor och besökare. Böckerna som det skrevs om lånades ut."

Deltagarna skriver, till exempel:

"Vi har fått en hel del feedback från besökare som uppskattar våra texter".

"Vi har haft många läsare om man tittar på statistiken, många fler än jag trodde från början. Några lämnar muntlig feedback vad de tycker vi ska skriva mer om, eller att de läst böcker vi skrivit om osv. Men många vet man ju egentligen inte vad de tycker, förutom att om de tyckt det var dåligt hade de inte behövt fortsätta läsa våra inlägg varje vecka."

Av enkätsvaren framgår tydligt att deltagarna starkt uppskattar de kunskaper och färdigheter de tillägnat sig genom projektet. De ser också att det redaktionella och kritiska arbetssättet kan utveckla och förbättra bibliotekets möjligheter att uppfylla de krav bibliotekslagen ställer på dem. Den insikten är inte lika stark vare sig hos ledningen, som följt och hanterat projektet, eller hos kollegorna som inte deltog. Inte heller de vanliga biblioteksbesökarna förefaller annat än i undantagsfall ha påverkats nämnvärt.

Lärdomarna jag drar av enkätsvaren är härvidlag att arbetet med att ge den redaktionella och kritiska kompetensen en större plats på folkbiblioteken måste förankras i organisationen, bland politiker och i det allmänna medvetandet. Det förmedlande momentet har av tradition en mycket starkare ställning än det värderande i bibliotekens kritiska kultur, och det trots att värderingen är väl så framträdande i det praktiska arbetet. Bibliotekarier har, om jag ska generalisera, mycket lättare för att föreslå böcker "Har du läst den här författaren nån gång" än att hävda "Den här boken tycker jag mycket bättre än den där." Denna kultur är varken svår att förstå eller att försvara. Men båda sätten vilar på samma kritiska värdering, och det är just den kritiska värdebildningen som projektet arbetat med att utveckla.

Det redaktionella arbetssättet, med platta och gemensamma beslutsformer, som lägger stor vikt vid individuell och idiosynkratisk utveckling, vid att "sticka ut" och "vara särskilt", liksom att ge uttryck för egna värderingar, åsikter och en egen stil, är inte helt lätt att ympa in i den kultur av hierarkier och konsensus som fortfarande präglar svenska bibliotek, organisatoriskt och praktiskt. Kompetensen bör med andra ord spridas i hela organisation. Det är dock värt att

notera att deltagarna i sina enkätsvar ofta betonar att just denna aspekt av redaktionellt arbete varit viktig för dem:

”Det jag kommer ihåg mest och uppskattade var att du pratade om att vi var som ett rockband, retorik som gick rakt in i hjärtat, vem har inte drömt att vara med i ett rockband.”

”Alla har uppgett att de tyckte det var väldigt roligt att läsa/skriva/vara redaktör för andras texter”.

”Jag lärde mig mycket om hur man skall skriva och att våga ta ut svängarna mer och inte vara så ängslig.”

Också från regionens håll betonar man vikten av den enskilde redaktionsmedlemens färdigheter:

”Att bedriva kritik kan se ut på många sätt men något av det mest grundläggande är den fördjupning som kommer till av närvaro, uppmärksamhet och koncentration. Det behövs tid för den här typen av läsning och skrivart – att komma i kontakt med och hörsamma sin egen sensibilitet, att se element och strukturer i en text, att dra sig till minnes andra verk och eventuellt placera aktuell text i ett intertextuellt landskap ibland även förlängt till tidigare offentliga samtal om andra verk. Att i grunden förmedla sin egen läsning utvidgad, och genom den bjuda in till ett offentligt samtal.”

Kritiker i den publicistiska traditionen arbetar med och genom sin offentliga persona. Läsekretsen följer, gillar eller ogillar dem, deras smak, åsikter och värderingar. Det är en yrkesroll som är långt ifrån lika självklar på bibliotek. Initialt mötte projektet också en hel del motstånd och tvekan bland deltagarna kring detta. Med tiden, genom deras allt större säkerhet och skicklighet, fann skribenterna dock allt mer sina estetiska och stilistiska egenarter och därmed också en större självsäkerhet som skribenter. Den som läser igenom de publicerade texterna ser också att de här kritikerna skiljer sig från tidningarnas recensenter just genom sina biblioteksperspektiv. Deras kunskaper om, ingångar till och erfarenheter av litteratur i egenskap av bibliotekarier, slår igenom i texterna. Vi introducerade också ”bild-bylines” på bloggen, primärt för att läsarna skulle kunna identifiera skribenterna när de mötte dem i biblioteket, men mitt intryck var att åtgärden – det att ”stå för sin text” inte bara med signatur utan även med sitt ansikte – också fick betydelse för bloggans utveckling. Likväl spelar flera av deltagarna ner sig själva i enkätsvaren.

”Inför mitt eget skrivande i bloggen och i projektet har jag alltid tänkt att jag skriver ’hellre än bra’, alltså som den random bibliotekarie/vanlig läsande människa jag är, att jag inte har någon formell utbildning i vare sig journalistik, kritik eller litteratur-historia.”

Men några berättar också om att de övervunnit attityden:

”Jag har äntligen förlorat min fobi för att uttrycka mig i skrift och tycker att det är roligt att skriva. Det är något jag aldrig trodde skulle hända.”

”Jag lärde mig mycket om hur man skall skriva och att våga ta ut svängarna mer och inte vara så ängslig.”

Vad gäller den konkreta utbildningen svarar deltagarna genomgående att den fungerade väl.

”Jag gillade att vi bara började skriva med en gång, med liten kunskap och teori om kritik och recensioner. I redaktionen var vi på väldigt olika nivåer när vi började, en del hade skrivit mycket under många år och en del hade inte skrivit alls. Jag tycker att allt eftersom så började man förstå lite hur kritik och recensioner fungerar.”

”Utbildningsdagarna svetsade oss samman som grupp. Högt i tak och förståelse för den självkritik som var rätt uttalad inledningsvis. Många som inte tyckte sig kunna skriva, etcetera. Bra struktur på utbildningen som gjorde att vi snabbt kom i gång med att publicera texter.”

Några efterfrågar dock mer utbildning:

”Jag uppskattade allt med utbildningsdagarna och hade bara velat ha mer”.

Från Ledningen och Regionens håll efterfrågas dock, och med rätta, bättre kommunikation och transparens. En av Kritiklabnets stora lärdomar från projektet handlar utan tvekan om detta. Vi borde ha lagt mycket större kraft på att involvera, integrera och informera såväl övrig personal, som biblioteksledningen och Regionen.

SLUTSATSER

I formulerandet av projektet betonade vi det faktum att många bibliotek och bibliotekarier, främst via sociala medier, redan bedriver en sorts litteraturkritik genom att lyfta fram och föreslå viss litteratur. Man kan rent av hävda att ett nytt, vilt och oreglerat *public service* vuxit fram på Instagram, TikTok, Facebook och bloggar med utgångspunkt i biblioteken. Men hela detta vildvuxna fält sköts, ibland på arbetstid ibland privat, utan redaktionell bearbetning och utan de ordningar som publicistiken utvecklat för att göra kritiken trovärdig, utvecklingsbar och möjlig att pröva genom argument och offentlig diskussion.

I vår projektansökan skrev vi:

”Biblioteken utvecklas med medborgarnas behov och offentligheten. För några decennier sedan gjorde de första programbibliotekarierna och senare producenterna sitt intåg på biblioteken som en följd av evenemangskulturens framväxt. Efter att internet och sociala medier gjort alla medborgare till potentiella publicister har behovet vuxit av att erbjuda och utveckla redaktionella tjänster som kan utveckla och förädla medborgarnas uttrycks- och meddelelsevilja. Redaktionen och redaktionell kritik är grunden för att utveckla

enskildas texter/filmer/poddar från subjektivt tyckande till allmängiltiga uttryck.”

Arbetet har i denna del inte varit svårt. Jag har slagits av vilken enastående beläsenhet som bibliotekarier besitter, liksom av vad allt de vet om publikens preferenser och litteraturens roll i låntagarnas faktiska liv. Samtliga deltagare hade litteraturkritikerns alla förutsättningar vad gällde bildning, sensibilitet och förmåga att träffa kritiska avgöranden. Några var också redan sedan tidigare ganska vana skribenter (framförallt efter långvarigt bloggande). Uppgiften bestod därför i allt väsentligt i att lära ut redaktionella principer och arbets sätt. Det vill säga ordningar för att redaktionellt kritisera och diskutera, förbättra och utveckla de enskilda texterna, liksom att ta gemensamt, redaktionellt ansvar för vad som publicerades, vilka böcker och ämnen som togs upp och förstås att i samspel med varandra utveckla sin egenart som skribent, såväl stilistiskt, som idémässigt och i termer av smak. Läsaren av bloggans texter må tycka vad hen vill om enskilda kritikers värderingar eller stil, men ingen kan hävda att det är löst tyckande som inte tål diskussion. Det handlar helt enkelt om solitt kritiskt hantverk som ger, göder och stödjer det litterära ekosystemet på ett helt annat sätt än alla de mer eller mindre tillfälligt hopkomna tips och reklamsnuttar som nästan alla bibliotek numera publicerar i olika forum.

Vad som däremot har varit svårt är att utveckla och implementera denna nya kompetens i bibliotekets vidare verksamhet. Motståndet kom delvis inifrån deltagargruppen. De tyckte att läsandet och skrivandet i sig var så givande att ingen av dem nappade på mina förslag om poddar eller om att manifesteras Kritikredaktionen på olika vis som en särskild resurs i biblioteket. Den helt basala uppgiften att läsa, skriva och redigera recensioner upptog ju också en stor del av deras fritid.

En sådan avvikelse från arbetet med bloggen genomfördes dock när redaktionen åtog sig att recensera de regionala halländska författares verk som åtnjöt årets regionala [”Kritikstöd”](#). Texterna publicerades i en skrift och väckte viss anklang i regionala medier, vilket gjorde kritikredaktionen synlig och tydlig utanför bloggen.

Utifrån de erfarenheter som projektet givit ser Kritikklubben stora möjligheter att utveckla det i större skala. Följande, tänker vi oss, bör göras annorlunda:

- 1. Större upptagningsområde.** Varbergs bibliotek, med åtta filialer och Bokbuss, är visserligen en stor verksamhet. Likväl hade de svårt att härbärgera kritikredaktionen. Deltagarna blev stressade och den övriga organisationen upplevde att redaktionsarbetet tog för mycket tid. Om man skapar kritikredaktionen på grundval av ett större upptagningsområde, kanske rent av på regional nivå, blir effekterna mindre kännbara. Eftersom redaktionen ändå främst arbetar och träffas online skulle de praktiska konsekvenserna inte bli stora. De enskilda medlemmarna (hädanefter kallade ”kritikbibliotekarierna”) kan ju ändå ha sin dagliga gärning i sina lokala bibliotek, och bli sin arbetsplats kritikresurs.
- 2. Lokal, regional och nationell distribution.** Det är viktigt att kritikbibliotekarien blir känd som sådan för sin lokala publik. Besökare kan fråga henom till råds, hen kan medverka som ”kritiker” vid events i

biblioteket, kan redigera och leda det kritiska arbetet vad gäller sociala medier, poddar, bloggar och annan onlinekommunikation med läsare och låntagare, etc. Inför den större, regionala och nationella läsekretsen, representerar den enskilde kritikbibliotekarien, med bild och logga, sitt lokala bibliotek. Och sprider därmed kännedom om det, såväl inom den egna kommunen som regionalt och nationellt.

3. Redaktionell och kritisk kompetens i det egna biblioteket. Kritikbibliotekarien ska förstås utöva litteraturkritik i relation till sin redaktion. Men hens kompetens ska även komma hela biblioteket till del. Några exempel på viktiga arbetsuppgifter:

- a) **Kritikbibliotekarien** kan förmedla hur man läser, skriver kritiskt i olika sammanhang, i bokcirklar, i internutbildning om litteraturförmedling och boktipsande, genom kollaborativa redaktioner för bloggare, bookstagrammare, poddare, booktokers, booktubers, men också för författare och andra som publicerar sig individuellt och som skulle bli så mycket bättre genom redaktionell kritik och coaching.
- b) **Kritikbibliotekarien** kan medverka just i egenskap av kritiker vid författar-besök och andra evenemang.
- c) **Kritikbibliotekarien** och kritikredaktionen bör ha särskilt ansvar för att bevaka och kritiskt svara lokala och regionala författares verk.
- d) **Kritikbibliotekarien** bör ha till uppgift att stå i förbindelse med andra kritiker och kritikerorganisationer och därvid, initiera samarbeten med tidningar, förlag och tidskrifter kring kritik och kritikens roll i det litterära ekosystemet.
- e) **Kritikbibliotekarien** bör sprida kunskap om kritiken som konst- och kunskapsform, i form av t.ex. källkritik och kritiskt tänkande även utanför biblioteket, på skolor, i näringsliv och organisationer. Leda juryarbeten i skrivartävlingar, delta författarworkshops och skrivarläger. Helt enkelt vara bibliotekets egen expert på kritik.

4. Kritikens frihet och ansvarigt utgivarskap. En kritiker måste kunna tänka, värdera och uttrycka sig fritt. Inom publicistiken har det utbildats strukturer och sätt att hantera den enskilde kritikerns och redaktionens frihet gentemot chefer, ägare och allmänhet. Den ansvarig utgivarefunktionen är den kanske enskilt viktigaste. Bibliotek är redan ganska stora publicister med tanke på allt som publiceras, främst online med bibliotek som mer eller mindre officiell avsändare. I projektet skedde ett par gånger att en kritiker undvek att publicera av rädsla för vad chefer eller politiker skulle tycka. Diskussionerna kring vilken frihet redaktionen hade i förhållande till sina anställningar, till framtida karriärer, etc. fördes. När nu biblioteken de facto blivit publicister och ett slags litteraturkritiskt "public service" vuxit fram på svenska bibliotek måste frågan förstås lösas helt oavsett en eventuell tillkomst av kritikredaktioner och kritikbibliotekarier på svenska bibliotek. Ett första steg, som redan anträtts i vissa bibliotekssatsningar är att inrätta ansvariga utgivare [se exempelvis [Biblioteket play](#) i Stockholm]. Men det bör också finnas en redaktionellt ansvarig på bibliotek, som exempelvis kan ställas till svars för urvalet av böcker vid boktips på sociala medier, viktningen av kvalitets och genrelitteratur i den samlade publiceringen.

Ett införande av kritikbibliotekarier med redaktionell och kritisk kompetens skulle ge bibliotekens växande roll som publicister en stadga som nu saknas.

Projektet *Redaktionell praktik och litteraturkritik på bibliotek* har lagt grunden för en vidare utveckling. Det gäller för det nödvändiga etablerandet av redaktionell och kritisk kompetens på bibliotek. Något som måste till om biblioteken ska fortsätta att verka och därmed publicera sig online, vilket ju förefaller närmast oundvikligt. Det gäller också den pedagogiska modellen, som vilar på tanken om bibliotekarieyrket som ett kritiskt yrke och på att bibliotekarier redan besitter de allra flesta av litteraturkritikerns färdigheter. Den kunskap som måste till handlar om redaktionella arbetssätt och konsten att skriva. Två, möjligen tre utbildningsdagar jämte handledning räcker gott för att göra ypperliga litteraturkritiker av tidigare oerfarna bibliotekarier.

Kritiklabbet vill till sista tacka alla som bidragit till projektets genomförande, alla i kritikredaktionen förstås, men också chefer, bibliotekens övriga personal och Region Halland som framsynt gjorde projektet möjligt. Ingen nämnd och ingen glömd.

Publicerad på www.kritiklabbet.se 16 feb,2024.

Har du frågor om eller vill kommentera texten, skriv till redaktionen@kritiklabbet.se